

О.М. ПАНКРАТОВА, канд. екон. наук, доц., Харківський інститут фінансів УДУФМТ;

О.С. МУЗАЛЕВСЬКИЙ, студент, Харківський інститут фінансів УДУФМТ

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРЕДИТНИХ СПІЛОК В УКРАЇНІ

У статті розглядаються кредитні спілки як специфічні форми господарювання, що надають фінансові послуги; діяльність та динаміка кредитних спілок в Україні. Визначено проблеми, що впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху в Україні, проведено аналіз ощадно-позичкових операцій кредитних спілок.

Ключові слова: кредитні спілки, фінансові послуги, фінансово-кредитні установи, кредити, позики.

Вступ. Фінансовий ринок України знаходиться в стадії формування. Він ще не має всього розмаїття фінансових посередників, які є в розвинутих країнах. Існуючі в нашій державі фінансові установи не повністю задовольняють сучасні потреби у фінансових послугах. Особливо це стосується потреб населення.

Крім нас самих, ніхто не здатний вирішити наші проблеми – ця думка не нова, але її справедливість залишається незмінною. Разом можна вирішити і фінансові труднощі. Для цієї мети створюється кредитна спілка – організація, що має на меті захист фінансових інтересів своїх членів та дає можливість їм заощаджувати кошти та брати позички.

Деякі автори відносять кредитні спілки до універсальних банків, створених на кооперативних засадах. В найбільш широкому розумінні спілка – це фінансовий кооператив, який одночасно є і громадською і фінансовою організацією та являє собою специфічну форму господарювання, відмінну від інших форм. Із соціальної точки зору кредитна спілка – це форма фінансової взаємодопомоги та економічного захисту людей; із організаційної – громадська організація; з економічної – фінансова установа; а разом – це фінансовий кооператив.

Аналіз основних досягнень і літератури. Над проблемами споживчого кредитування населення сьогодні працює багато банкірів та вчених-економістів [1, 2, 5, 6, 8 та ін.]. Нові явища і процеси, що відбуваються в економіці України, потребують нових узагальнень і розробки рекомендацій з питань подальшого удосконалення та розширення кредитування населення. Ось чому важливим є подальше вивчення вітчизняної і зарубіжної практики проблем кооперативного кредитування.

© О.М. Панкратова, О.С. Музалевський, 2014

Мета дослідження. Мета даної статті полягає в дослідженні кооперативних принципів кредитних спілок, аналізу ощадно-позичкових операцій спілок та проблем їх розвитку в Україні.

Матеріали досліджень. Ринок фінансових послуг в Україні знаходиться на етапі становлення, так само як і інші складові ринкової інфраструктури.

Перші прототипи сучасних кредитних спілок виникли на Україні ще в другій половині XIX ст. В основі їхньої діяльності містились засади кооперації. Такі товариства загалом надавали короткострокові позики, але під низькі відсотки. Найпоширенішим видом забезпечення була іпотека. Загалом цих активних учасників кредитних відносин в післяреволюційний період обумовлювався, насамперед, змінами ідеології щодо питання власника землі.

Після проголошення незалежності України почався процес відродження кредитівок як організацій реальної взаємної допомоги між громадянами на випадок тимчасових фінансових труднощів.

У результаті проведених змін в Україні створена дворівнева банківська система, активізується діяльність небанківських фінансово-кредитних установ, працюють фондові біржі та позабіржові системи, поступово збільшується довіра до фінансових інструментів (базових та похідних цінних паперів), розвиваються існуючі і започатковують діяльність нові страхові компанії тощо. Однак темпи розвитку ринку фінансових послуг в Україні стримуються некоординованими діями різних гілок влади, нестійким і недосконалим законодавством, «зарегульованою» податковою системою, повільним розвитком середнього приватного бізнесу та іншими факторами.

Одним із учасників ринку фінансових послуг є ощадно-кредитні кооперативи – кредитні спілки, які в Україні завжди були формою самоорганізації громади. Люди не чекали, що хтось подбає про них – вони дбали про себе самі. Формували за допомогою грошових внесків фонди, з яких брали й давали кредити, отримували відсотки на вклади та паї. Коштом доходів спілки вирішували соціальні проблеми.

Кредитна спілка – неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки (ст. 1 Закону України «Про кредитні спілки») [3].

Кредитна спілка є фінансовою установою, виключним видом діяльності якої є надання фінансових послуг, передбачених Законом України «Про кредитні спілки». Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року (ст. 1) кредитну спілку віднесено

до кредитних установ — фінансових установ, які відповідно до закону мають право за рахунок залучених коштів надавати кредити на власний ризик [4].

Основні ознаки кредитних спілок:

1. Створюються групою людей не заради прибутку, а заради надання послуг своїм членам.
  2. Члени, що засновують кредитну спілку (КС), не мають жодних виняткових прав щодо членів, які вступили до спілки пізніше.
  3. Будь-який член КС незалежно від розміру його вкладів, терміну членства та інших формальних ознак у питаннях управління спілкою має лише один голос. Обмежена кількість людей, які мають найбільшу суму заощаджень, не мають змоги одноосібно контролювати КС.
  4. Послуги надаються лише членам спілки.
  5. Члени спілки водночас є власниками та клієнтами спілки. Кожен член спілки є власником частини капіталу і несе відповідальність за розвиток своєї КС.
  6. Основний вид діяльності – надання ощадно-позичкових послуг, оскільки спілка створюється, як ефективний інструмент саме з цією метою. Забороняється займатися іншими видами діяльності.
- Переваги та недоліки кредитних спілок (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Переваги і недоліки кредитних спілок

Переваги	Недоліки
1. Наявність спеціальної нормативно-законодавчої бази	1. Невизначеність кооперативного статусу кредитних спілок
2. Неприбутковий статус	2. Кредитна спілка – єдиний вид кредитного кооперативу
3. Наявність національного об'єднання	3. Недосконалість правової бази
4. Наявність системи модельних і змодельованих кредитних спілок	4. Типова відсутність нормативного регулювання та єдиних стандартів операційної діяльності
5. Перспективність	5. Відсутність нагляду за діяльністю кредитних спілок
	6. Відсутність державної статистичної інформації щодо діяльності кредитних спілок

Загалом кредитні спілки оформляють споживчі кредити терміном від одного дня до року, лише деякі з них надають позики на 2-3 роки, і одиниці — на п'ять років. Те саме можна сказати і про банки, нині більшість пропонує кредити готівкою строком на 1 рік.

Однак слід наголосити, що ефективна ставка за позиками у кредитних спілках значно перевищує ту, яку пропонують банки. Так, за підсумками дослідження декількох кредитних організацій, в середньому вона становить близько 80% річних, тоді як у банках – 30%. Це пов'язано і з більш лояльними вимогами до позичальника, і з обмеженими можливостями фінансування діяльності кредитних спілок, тому

вони намагаються «вичавити» більше відсоткових доходів з того ж кредиту. Цей дохід необхідний кредитним спілкам для існування організації.

Основна мета кредитної спілки – бути корисною її членам. За роки розвитку кредитних спілок в Україні не тільки був накопичений певний досвід, а й висвітлювалися проблеми, які негативно впливають на їх розвиток, стримують його та заважають розбудові в Україні міцної та повноцінної системи кредитних спілок. Ці проблеми умовно можна поділити на дві великі групи – глобальні та оперативні. Глобальні проблеми стосуються відродження кредитних спілок в цілому, оперативні – конкретних проблем діяльності кредитних спілок в різних областях та регіонах.

Громадян у кредитній кооперації приваблюють два фактори.

По-перше – демократичність. Вона полягає у тому, що усі члени спілки мають рівні права, в тому числі – у разі голосування на загальних зборах, незалежно від розміру пайового внеску.

По-друге – можливість отримати вищі, ніж у банку, відсотки за депозитами та дешевші, ніж у банку, кредити за рахунок «неприбуткового статусу» спілок та відсутності податків на доходи.

Пік діяльності кредитної кооперації в Україні настав у 2008 році. На 1 жовтня загальні активи 819 кредитних спілок сягнули 6,3 мільярда гривень, а кількість їх членів – 2,7 мільйона осіб.

Світова економічна криза не лише ускладнила умови роботи галузі, але й оголила найгостріші проблеми її розвитку:

1. Негаранти, пов'язані з шахрайськими діями керівництва кредитних спілок, для яких спілка – тимчасова фінансова установа, метою створення якої є збагачення шахрайським способом вузького кола осіб.
2. Низька ефективність контролю з боку МВС та прокуратури щодо дотримання законності керівництвом кредитних спілок.
3. Низька ефективність контролю з боку вищої профільної структури – Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України.

Ці проблеми створили жахливу ситуацію із захистом інтересів вкладників. Протягом 2002-2008 років сотні спілок було створено лише з метою залучення максимальних обсягів коштів. Далі гроші через мільйонні кредити без застави видавалися «своїм» людям, а самі спілки розвалювалися через їх неплатоспроможність.

Як свідчать дані з таблиці 2, протягом 2005-2013 рр. кількість кредитних установ в Україні постійно змінювалася [7].

Виходячи зі статистики, можемо зробити висновки:

1. З 2005 року та по 2008 роки включно спостерігається зростання кредитних спілок в Україні. Пік діяльності кредитних спілок припадає на 2008 рік (819 спілок та майже 2,7 млн. учасників кредитної кооперації, статутний капітал – 6,3 млрд. грн).

2. З 2009 року спостерігаються значні проблеми кредитних спілок. В період кризи велика кількість кредитних спілок розпалась, різко скоротився капітал (майже в 4 рази порівняно з аналогічними показниками «пікового» періоду в 2008 році). Один із прикладів – «Перше кредитне товариство», організація, котра стала банкрутом в 2010 році. На той час, в складі союзу перебувало більш ніж 40 тис. осіб. Обсяг депозитів, які необхідно повернути вкладникам сягає 350-400 млн. грн. Проте до сих пір вкладники не можуть повернути свої кошти.

3. Показники 2011 перебувають на стабільно низькому рівні. Однак з 2012 року спостерігається певна стабілізація ситуації загалом. Однак до показників 2008 року ще далеко [7].

Висновки. Основною причиною провалу державного регулювання практично в усіх проблемних галузях діяльності кредитних спілок стала заангажованість низки державних чиновників, що визначали політику Держкомфінпослуг з самого початку діяльності цього органу, їх прагнення до отримання особистих надприбутків, монополізації ринку надання послуг суб'єктам господарювання, та їх особиста професійна некомпетентність.

Глобальними проблемами, які впливають на розвиток кредитно-кооперативного руху в Україні, є :

- 1) недостатнє розуміння державними органами та широкими верствами населення кооперативної природи кредитних спілок як неприбуткових громадсько-фінансових організацій;
- 2) відсутність необхідної законодавчо-нормативної бази діяльності та проблема визначення статусу кредитної спілки;
- 3) відсутність системи державного нагляду та підтримки.

Для того, щоб кредитні спілки України змогли зайняти належне їм місце серед суб'єктів фінансового ринку та повною мірою задовольняли потреби населення у фінансових послугах необхідно створити відповідну законодавчу базу для їх діяльності. За такої умови КС зможуть стати повноправними суб'єктами фінансового ринку. Слід зауважити, що розвиток кредитних спілок, як громадських організацій, залежить насамперед від громадян нашої країни, від того, наскільки швидко вони переконуються в доцільності та ефективності розвитку цих структур в Україні. Розв'язання більшості назрілих проблем щодо кредитних спілок сьогодення занурене своїм корінням у минуле. Тому, розглядаючи сучасні глобальні проблеми соціально-економічних перетворень в країні, доцільно звертати увагу й на проблеми локальні – зокрема кредитних товариств.

Можна зробити висновок про те, що в найближчі кілька років кредитні спілки не зможуть стати рівноцінною альтернативою споживчим банківським

кредитам через вищезгадані причини.

Таблиця 2 – Кількість кредитних установ в Україні в 2005-2013 рр.

Показники	Період								
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Кількість зареєстрованих кредитних спілок (на кінець періоду)	723	764	800	829	755	659	613	617	624
Кількість членів КС, тис.осіб, з них	1 236,0	1 791,4	2 391,6	2 669,4	2 190,3	1 570,3	1 062,4	1 095,9	980,9
члени, які мають внески на депозитних рахунках	78,8	103,0	245,3	164,0	117,0	78,9	48,0	44,9	40,3
члени, які мають заборгованість за кредитами	496,5	566,1	561,5	578,1	423,6	343,0	249,3	254,0	233,6
Активи, млн. грн.	1 938,4	3 241,2	5 260,6	6 064,9	4 218,0	3 432,2	2 386,5	2 656,9	2 598,8
Капітал, млн. грн.	671,0	1 097,9	1 551,5	1 714,0	765,8	1 117,3	942,9	1 088,7	1 055,6
Дохід КС, млн.грн.	456,8	759,7	1 288,5	1 799,9	1 086,1	706,2	672,2		
Витрати КС, млн.грн.	368,7	610,9	1 073,1	1 642,0	1 533,0	681,8	585,5		
Нерозподілений дохід (непокритий збиток), млн. грн.	15,5	24,4	6,4	-67,6	-612,5	-247,0	-7,3		
Кредити надані членам КС (залишок на кін. періоду), млн. грн.	1438,5	2 596,7	4 512,3	5 572,8	3 909,1	3 349,5	2 237,4	2 531,0	2 349,1
Обсяг кредитів, наданих членам КС (за період), млн. грн.	2 434,3	4 253,9	6 381,0	6 908,8	2 415,9	2 134,9	2 319,2		
Кількість кредитів, наданих членам КС (за період), одиниць	663 539	958 499	856 848	680 316	289 633	300 319	280 898		
Внески членів КС на депозитні рахунки (залишок на кінець періоду), млн. грн.	1 137,6	1 926,5	3 451,2	3 951,1	2 959,3	1 945,0	1 185,5	1 287,5	1 330,1
Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами (залишок на кінець періоду), млн. грн.	93,1	156,9	283,5	675,0	2 610,0	1 643,8	1 574,6		

Список літератури: 1. *Гедзевич О.* Кредитні спілки в становленні ринкових відносин в Україні / Банківська справа – 1998. – №5 – с.61-62. 2. *Гончаренко В.В.* Фінанси кредитних спілок України: положення і процедури / Гончаренко В. В. – К. : Канадська Програма розвитку кредитних спілок в Україні, 2000. – 203 с. 3. *Закон України «Про кредитні спілки» № 2908-III від 20.12.2001 року* / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> 4. *Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» № 2664-III від 12 липня 2001 року* / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> 5. *Кісь В.* Кредитні спілки – повернення в майбутнє / В. Кісь // Персонал. – 2006. – № 8. – С. 8–10. 6. *Негребецька Л.* Кредитні спілки як організації фінансової взаємодопомоги / Регіональна економіка – 1999. – №2 – с. 121-126. 7. *Лідсумки діяльності кредитних спілок,*

інших кредитних установ та юридичних осіб публічного права за 2013 рік / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua/733.html> 8. Хоменко О.О. Кредитні спілки – важлива складова економіки України / О. О. Хоменко // Економіка. Фінанси. Право. – 2007. – № 5. – С. 23–27.

Bibliography (transliterated): 1. Gedzevich O. *Kreditni spilki v stanovleni rinkovih vidnosin v Ukraïni / Bankivs'ka sprava* – 1998. – №5 – s.61-62. 2. Goncharenko V.V. *Finansi kreditnih spil ok Ukraïni: polozhennja i proceduri / Goncharenko V. V.* – K. : Kanads'ka Programa rozvitku kreditnih spilok v Ukraïni, 2000. – 203 s. 3. *Zakon Ukraïni «Pro kreditni spilki» № 2908-III vid 20.12.2001 roku / [Elektronnij resurs].* Rezhim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2908-14> 4. *Zakon Ukraïni «Pro finansovi poslugi ta derzhavne reguljuvannja rinkiv finansovih poslug» № 2664-III vid 12 lipnja 2001 roku / [Elektronnij resurs].* Rezhim dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> 5. Kis' V. *Kreditni spilki – povernennja v majbutne / V. Kis' // Personal.* – 2006. – № 8. – S. 8–10. 6. Negrebec'ka L. *Kreditni spilki jak organizacii finansovoï vzaemodopomogi / Regional'na ekonomika* – 1999. – №2 – s. 121-126. 7. *Pidsumki dijal'nosti kreditnih spilok, inshih kreditnih ustanov ta juridichnih osib publichnogo prava za 2013 rik / [Elektronnij resurs].* Rezhim dostupu: <http://www.dfp.gov.ua/733.html> 8. Homenko O.O. *Kreditni spilki – vazhлива складова економіки Украïни / О. О. Homenko // Економіка. Фінанси. Право.* – 2007. – № 5. – С. 23–27.

Надійшла до редколегії 01.04.2014

УДК 338.24

Р.Г. ДОЛІНСЬКА, канд. ек. наук, проф. НТУ «ХПІ»

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВЗАЄМОВІДНОСИНАМИ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА З ЕКОНОМІЧНИМИ КОНТРАГЕНТАМИ

Пропонується підхід до оцінки ефективності управління взаємовідносинами промислового підприємства з економічними контрагентами. Запропонований підхід до оцінки капіталу взаємовідносин з постачальниками підприємства. Запропонований підхід до оцінки капіталу взаємовідносин з покупцем на основі дисконтованого доходу, отриманого фірмою від покупця протягом його життєвого циклу. Запропоновано методичний підхід до розрахунку індексу задоволеності споживачів на промислових ринках, що синтезує інформацію про сприйняття клієнтом якості продукції та послуг, що надаються виробником.

Ключові слова: управління, взаємовідносини, споживачі, постачальники, ринок.

Вступ. Розвиток виробничо-господарських зв'язків на сучасному етапі в умовах жорсткої конкуренції між економічними агентами вимагає нових, більш ефективних маркетингових підходів до організації взаємовідносин учасників галузевих ланцюгів постачань при виготовленні продукції різного призначення.

Актуальність дослідження полягає в наступному: необхідність координації дій ринкових суб'єктів для підвищення ефективності діяльності підприємств; недостатня ефективність організації та функціонування взаємовідносин

© Р.Г. Долінська, 2014